

Az anyanyelv védelmében

Jó volna, ha itt lehetne közöttünk egy költő, író, aki nyelvésznek sem volt utolsó: Kosztolányi Dezső. Vissza az időben meghívhattunk volna minden nyelvművészt, az Ómagyar Mária-siralom ismeretlen költőjétől Páznány Péterig, Károli Gáspárig, Kazinczy Ferencig és tovább, tegnapiakat és maiakat, mindazokat, akikben mélyen tudatosult a nyelv és az írás, a kultúra szétválaszthatatlan egysége. Kosztolányi mehökkentően egyszerű igazsága érvényes minden igazi alkotásra: a verset mindig ketten írják, a költő és a nyelv. Ezért több a vers hangulatnál, bölcsességnél, örömnél vagy szomorúságnál. Ezért több bárminő megfogható valóságnál. A nyelv pontosan megfogalmazható szabályait a lélek titokzatos törvényei irányítják, és ezek a törvények törnek fel a versekben, regényekben, de a mindennapi szép beszédben, a pallérozott gondolkodásban is. A nyelv — a sors legfőbb kerete. Megint csak Kosztolányi szerint: „Benne van a múltam, a jelenem és a jövőm. Benne van az életem. Benne van a halálom is. Benne van a sorsom.”

Olyan egyéni kincsünk a nyelv, amely igazán, legteljesebb mértékben valamennyiünké. Évezredek át képes fennmaradni, mégis sérülékeny, mint a védtelen csecsemő. Ezért kell végtelen szeretettel körülállnunk és megvédelmeznünk. A nyelv művelés az élet folytonosságának védelme. Soha nem fegyverekkel. Soha nem más nyelvek leigázásával. Nincs támadó, erőszakkal hódító nyelv, noha az emberek nemegyszer erőszakkal felhasználták ilyen célokra egyik vagy másik, talán valamennyi nyelvet. Összhangban Kosztolányival, az egyik legnagyobb e századi román költő és bölcselő, Lucian Blaga írta: „A nyelv minden nép első nagy költeménye”. A nyelv egyesít nemzedékeket és kapcsolhat össze — a kultúra jegyében — nemzeteket.

Magyar nyelvünk most védekezésre és oltalomra szorul. Jól mondja Pomogáts Béla, hogy a kisebbségi magyarság anyanyelvét kell ápolnunk, védenünk, jogát elismertetnünk. Nem más nyelvek, hanem más nyelveket támadásra, nyelvünk eltiprására felhasználó erők, emberek, politikai csoportok és áramlatok ellenében. Hitem szerint Funar kolozsvári polgármester nem a román nyelv barátja, nem úgy zeng számára az ő anyanyelve, mint a Lucian Blaga fülében és lantján csendült. Számára a nyelv rideg törvények aláztos szolgája, és e törvényekkel ő egy másik nyelvet, egy testvérnyelvet — minden nyelv testvére a másiknak — a magyart akarja

kiirtani utcákról, színházakból, iskolákból, szándéka szerint a családi otthonokból is. Felvidéki tájakon is sérülések sora éri a magyar nyelvet; lent, Délen ugyanígy. Körös-körül a fájdalom és panasz hangján szól az anyanyelvünk, és ennek a tanácskozásnak is egyik gondja, hogy az anyaország miként nyújthat segítséget közös szellemi kincsünk megmentéséhez.

Új lehetőségeket kínál az Anyanyelvi Konferenciának, a társaság további — még fokozottabb — tevékenységének a remélt európai nyitottság. Torz felfogás, elüzletiesedett felületesség ítélné úgy, hogy az egyesülő Európa egyben nyelvi egyneműsítést hoz magával. Nem lesz többé szükség anyanyelvekre! Elegendő egyetlen nyelv, az is a legszükségesebb szavakkal. kompjuterbe betáplálható mondatokkal. Ezt a felületes ítéletet tudatlan türelmetlenség táplálhatja. Ha az anyanyelvben, amelybe nemzedékek élete, hűsége, szépségvágya és alkotó kedve íródott bele, mint a láthatatlan génekbe egész jellemünk, minden nyelvben, lévén valamennyi anyanyelve egy-egy élő (vagy holt) közösségnek, ha tehát nem a lélek szava szólalna meg a nyelvekben, akkor az eszperantó lenne, éppen gyakorlati hasznossága és személytelensége okán az emberiség közös anyanyelve.

Műszaki fejlettségünk s ennek további tökéletesedése; hasznos lehetőségeket kínál a nyelvművelésre, az anyanyelv körének békés kiterjesztésére. Rádió, televízió után a műholdas televíziós adók elvihetik a magyar nyelvet a nemzet legtávolabbi szigeteire is, Erdély rejtőzködő hegyi falvaiba vagy a moldvai csángó-magyarok közé. És nagyon ideje lenne, hogy el is vigyék. De pusztán a műszaki eszközök még nem jelentenek nyelvépölést, csupán eszközüül szolgálhatnak. Az anyaország nagy segítsége a Kárpát-medence nyelvi ínségbe jutott magyar kisebbségének az lehet, ha szép magyar írás, szép magyar beszéd, tiszta lélek sugárzik szét Pestről, Szegedről, Szombathelyről. Ha az írók a valóság jelenlétét műveikben nem okvetlenül a tragárság, a durva, bárdolatlan beszéd rögzítésével kívánják igazolni. Ha az újságírás nyelve felülemelkedik azon a gépies megszokottságon, nyegleségen, nyelvtani botlások sorozatán, amelyet az új műszaki felszerelések, a fényzedés gépei már szinte elviselhetetlenné fokoztak.

Ha néhol, eme távoli magyar szigeteken a nyelvromlás ijesztő csonkjait is fellelhetjük, azért ne feledjük: a kolozsvári vagy kassai vagy szabadkai magyar beszéd nem ritkán csiszoltabb, szebb, zengőbb a pestinél. Szabó T. Attila akadémikus szelleme itt van közöttünk, ő ötszáz esztendő erdélyi magyar írásbeliségét hozta felszínre nevezetes, eleddig befejezetlen Szótörténeti Tárában, és éppen búvárkodása, továbbá az élő beszéd megfigyelése alapján nevezte az erdélyi magyar nyelvi szívósságot örök nyelvvívításnak. „Egyet jelent ez nyelvünknek a múlt időtlen távolából induló, az arasznyi jelenben és a jövő végtelenségében folytatódó élni akarásával.”

Ezt az élniakarást kell segítenünk az Anyanyelvi Konferencia nyelvi parlamentjéből, egyáltalán, mindennapi nyelvvédelmünkkel. Az erdélyi magyar újságírás és irodalom nyelvi szabadságharcában néha túlzásokkal próbál védekezni a nyelvromlás, a fölöslegesen használt idegen szavak, a magyartalan mondat szerkesztések ellen. Példaként említenék egy brassói napilapot az 1940-es évekből. *Népi Egység* néven jelent meg, szerkesztője Szemlér Ferenc költő, aki nemcsak verseiben, prózájában, de az újságírásban is az állandó nyelvi gond jegyében élt, nyelvet pallérozott és szép magyar stílust közvetített olvasóinak. Eszményképe Kosztolányi Dezső volt, miként ezt jónéhány nyelvművelő írásában elárulta. Mivel idegen nyelvi környezetben fokozottabban kell ügyelni a nyelv tisztaságára, és mivel az ég világán mindent el lehet mondani tiszta, szép magyar nyelven is, akárcsak más nyelveken, ezért a lap szerkesztőségében elhatározták — így az 1947. február 5-i számban közölt, *Miért beszélünk magyarul?* című írásában Szemlér — „hogyan lehetőség szerint kerülni fogjuk az idegen szavakat, az idegen szerkezeteket, általában azt, ami a magyar nyelv szellemével etlentétes, s megkíséreljük olyan nyelven beszélni, amit minden magyar megért, vagyis magyarul.”

Szemlér túlzásba is vitte a magyarítást. Némely ódon szavunk feltámasztása vagy a keresettség mosolyt csalhat ajkunkra. Pedig csak bele kell helyezkednünk a brassói szerkesztőség hangulatába, a túlzás azonnal érthető. *A Népi Egység* a mozi helyett következetesen *mozgóképszínházat* írt, *a statisztikát* nem egyszer *sámhasonlításra* fordította, *a reakció* a lapban *visszavonás*. Ez a nyelvi purizmus a Szovjetunió helyett *Szovjetszövetséget* használt, talán egymaga a magyar sajtó egészében.

Nemcsak az idegen szavak körülményes kerülésével kívánta szolgálni a nyelvhelyesség ügyét a brassói lap. Indulatos esszéikben vagy türelmes tanulmányokban hirdette a nyelvi tisztaság jogát és helyét szellemi életünkben. Akkoriban ugyanis némelyek — s nem is a szellemi élet peremén — nyelvi sovinizmust emlegettek azokkal szemben, akik megkövetelték és gyakorolták a helyes magyar beszédet és írást. Néha súlyosabb jelzőkkel is illették a nyelvvédőket — „fajvédők”. Ezzel a torz gondolkodással jelentős pesti író szállt szembe, Déry Tibor, akinek *Nyelvvédelem, fajvédelem* című írását Szemlér Ferenc önnön törckvéseinek igazolásául nyomban közreadta *a Népi Egységben*. (1945. október 31.) Érdemes magunk közé idéznünk Déry Tibort, akárcsak Kosztolányit vagy annyi más jeles nyelvművelő író. Igaz, most senki nem tartja „fajvédelemnek” a magyar nyelv őrzését, tisztogatását, hanem kényelmességből, műveltlenségből, közönyből vét a szép magyar stílus szabályai ellen. Ez a magatartás talán veszélyesebb, mint ama hajdani, 1945-ös torzulás, amellyel könnyebb volt felvenni a küzdelmet.

Déry elmondta nevezetes írásában: nem kívülálló, hanem magyar nyelvész vélekedett úgy, hogy a nyelvvédelem szerinte egyenesen a fajvédelemmel azonos. „Ezt a gondolatot tisztelettel elvetem” — tiltakozik Déry Tibor, megismételve, hogy igenis, a nyelvművelés az egész nép ügye, és az író egyben nyelv művelő, tehát nyelvvédő is. Persze, a magyar nyelv természetes életerejé kilöki a fölöslegesen idegen szavakat, így Déry, mégis szükség van az írók részvételére a nyelv művelésben. Hiszen az igazi író megriaszthatja „az a példátlan henyeség, elképesztő gondatlanság, könnyelműség és felelőtlenség, amellyel — az újságírókon, sőt, írókon kezdve — mindazok bánnak a nyelvvel, akiket mesterségük vagy hivataluk közéleti szereplésre, a nyilvánosság előtti írásbeli vagy szóbeli gondolatközlésre jogosít fel. Ennek a tollforgató *elit*nek tulajdonítom, hogy a világnak alig van még egy olyan nemzete, amelynek értelmisége oly rosszul bírná, oly hibásan használná, oly erőltlenül forgatná a maga nyelvét, mint a magyar polgárság a miénket, megfertőzve mindazokat, akik vele érintkezésbe kerülnek, s megrontva a maga s más gondolkodását.”

Súlyos vádat szór Déry a magyar írókra, újságírókra és arra a német nyelvi hatásra, amely szerinte szerkezetében kezdte ki a magyar nyelvet. Vajon sovinizmus-e a védekezés a henyeség, a ludatlanság, a magyartalanságok ellen? Ennek megvizsgálásához Déry Tibor önmagát kínálta fel kísérleti alanynak, aki talán szélsőséges eset, de épp ezért rajta keresztül fel lehet bontani a kérdést mélyebb eredőire. Megvallja magáról, hogy „internacionalista”, aki hat nyelven olvas, három nyelven beszél tűrhetően, élete negyedét külföldön töltötte, s „a délibábos magyar rónát nem tartom okvetlenül szebbnek Umbria dombjainál, mégis a magyar nyelvet tekintem legnagyobb földi kincsemnek, s minden porcikámmal tiltakozom megrontása, csúffátévése, elárulása és kismimmizése ellen. Mesterségem szerszáma, tisztának, tündöklőnek s tökéletesnek szeretem látni; gondolataim televénye, gazdag, mély és termékeny legyen; képzeletem kertje, ezért nyesegetem, ojtok, dugványozok benne, s igyekszem áttekinthető rendet teremteni lélegző sűrűjében. Az egyetlen hely- és időtálló közösség nemzetemmel, amelynek tagjaitól száz különféle érdek választhat el, búbajos játék, amely olykor egy-egy békés órára érdekellentéteinket is feloldja, légies híd egy osztályon kívüli, magasabb állapotba. A férfi egyetlen méltó fegyvere, utolsó s legnemesebb játékszere. Nyelvemben hazafias vagyok, s így fűzöm egybe végleteimet.”